

LES BARRAQUES DE PEDRA EN SEC D'ALTAFULLA

CONSIDERACIONS VÀRIES

Les barraques de pedra en sec són totes aquelles edificacions d'ús agrícola que tenen com a característica constructiva més interessant que, en la seva erecció, no s'utilitza cap mena de material aglomerant com podria ser la calç o el ciment. L'equilibri de la construcció, doncs, ve donat per la correcta col·locació de les pedres i així, en alguns casos, s'aconsegueixen realitzacions d'una singular bellesa.

Aquestes obres són abundants a Catalunya i, segons l'arquitecte Joan Rubió i Bellver, autor del treball més important publicat sobre el tema, les contrades de Catalunya on hi ha una concentració més nombrosa són quatre: entre Igualada i Capellades, al nord de Monistrol, al sud de Manresa i a llevant de Creixell de Mar, Roda de Berà i Sant Vicenç de Calders. No cal dir que les barraques d'Altafulla poden ser incloses dins d'aquesta darrera zona geogràfica.

De bon començament cal remarcar que si donem una ullada a les barraques dels nostres camps en trobarem alguna amb les parets arrebossades i amb una porta de tancament i tot, això pot fer pensar que foren construïdes així, però, sense rebutjar que en algun cas es pugui encertar, ens inclinem a creure que en la majoria dels casos la barraca va ser construïda amb pedra en sec i sense tancament i que posteriorment va ser arrebossada, per tal d'aconseguir més aïllament a l'interior, i dotada amb una porta de fusta o de qualsevol altre material en el moment que el pagès necessità guardar quelcom sota segur.

Hem parlat abans d'un ús agrícola ja que, segons diverses referències, les barraques eren emprades com a refugi temporal del pagès davant pluges imprevistes, lloc per guardar els estris o habitatge ocasional per quan s'esdevenia el temps d'un treball continuat al camp,

com per exemple la sega, la verema, etc. Val a dir que aquesta darrera finalitat tan sols la podien accomplir les que tenien gran dimensions ¹.

Del tipus de construccions que estem tractant se'n troben per tota la conca mediterrània i els seus orígens històrics cal situar-los en èpoques molt reculades si prenem com a primera referència les construccions megalítiques de les illes Balears, especialment les navetes de Menorca, o algunes de les edificacions dels ibers.

A la península del Sinai, i amb el nom de «nanâmis», abunden unes barraques la descripció de les quals coincideix fortament amb la de qualsevol barraca de les nostres terres. A la regió italiana de l'Apúlia Petrosa hi ha un poble anomenat Alberobello on totes les cases són construïdes amb pedra en sec. Construccions similars es troben a l'illa de Sardenya on se les anomena «muragas»; al sud-oest de França on prenen el nom de «boris»; al País Valencià on en diuen «mollons» o «catxerutets» i també se'n troben en grans quantitats a Irlanda.

LES BARRAQUES D'ALTAFULLA

Cal dir, de bon començament, que són nombroses les barraques a Altafulla. N'hem localitzades trenta-nou ².

QUADRE NÚM. 1.

Barraques del terme altafullenc

Polígon	Partida	Nombre
1	Mas de Munné	9
2	Les Esplanes	7
	La Casera	4
3	Les Esplanes	5
4	Clots de Torrell	5
	La Coma	3
5	Coll de Pins	4
	El Balcó	1
7	Quatre Camins	1
		39

1. Entre les que hem localitzat al terme d'Altafulla n'hi ha alguna que disposa i tot al seu interior d'un espai per menjar un animal. Això dóna idea de la seva capacitat.

2. La distribució de les barraques dins del terme municipal la reflectim en el gràfic núm. 1 en el qual el terme, per a una més fàcil localització, està subdividit en polígons.

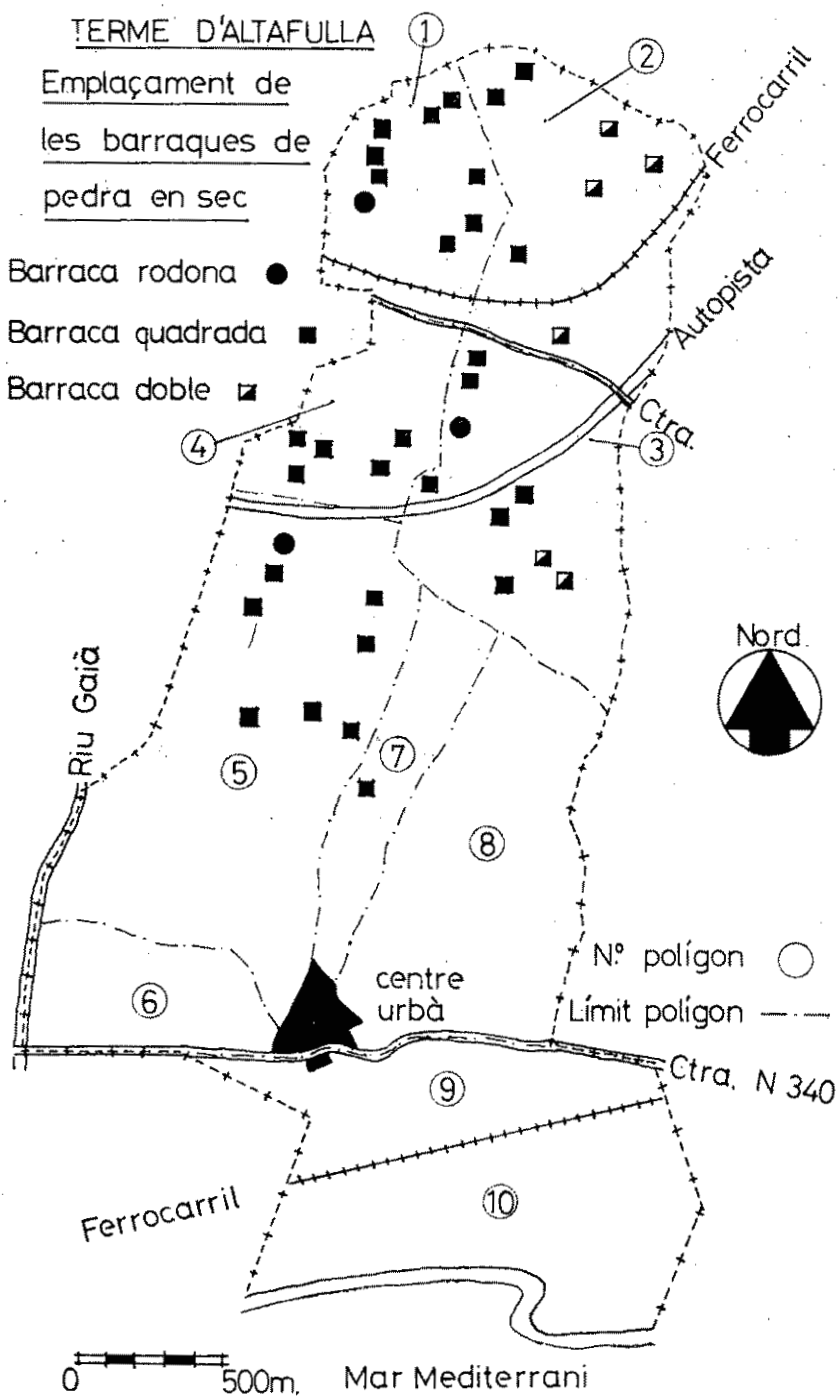
TERME D'ALTAFULLA

Emplaçament de
les barraques de
pedra en sec

Barraca rodona ●

Barraca quadrada ■

Barraca doble ▣



Les zones del terme, com es pot comprovar en el gràfic núm. 1, on el nombre de barraques és més abundant són les més allunyades del nucli urbà. Això resulta perfectament lògic si és certa la nostra hipòtesi que eren usades com a refugi, magatzem o habitacle, doncs, la necessitat d'aixoplugar-se o de tenir un lloc per emmagatzemar els estris i els fruits és més gran quan el camp conreat es troba lluny de la població.

És corrent, entre els que han estudiat el tema, de vincular la barraca amb el cultiu de la vinya. Joan Rubió, en el treball citat anteriorment, afirma: «tota regió on abunden les barraques és també una regió de vinyes»³. Els títols, d'altres treballs sobre el mateix tema, donen lloc a reafirmar aquesta vinculació. No és aquest el cas de les barraques d'Altafulla ja que la immensa majoria estan ubicades en zones en les quals predomina el conreu del garrofer.

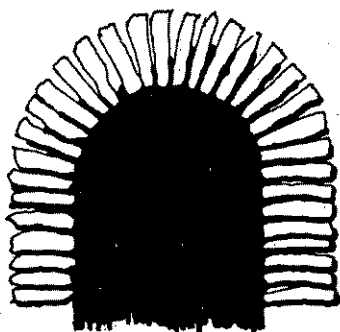
La característica constructiva més interessant de les barraques que estem tractant, com dèiem al principi, és l'us de la pedra com a material fonamental que exclou tota mena d'aglomerant que doni unitat a les pedres entre elles. No cal dir que calia tenir molta cura en el moment de la col·locació de les pedres a fi d'aconseguir un bon equilibri en la construcció.

S'acostumava a utilitzar pedres de forma més o menys plana emplaçades l'una sobre l'altra i falcades amb pedres de mida més reduïda per tal d'evitar el moviment com a conseqüència del pes propi de la pedra. Es procurava col·locar-les, dins del possible, fent filades, de forma semblant a les de qualsevol construcció de totxo, inclinant-les una mica cap a fora per tal de poder-ne expulsar l'aigua de la pluja. Els murs d'aquestes barraques tenen gruixos que oscil·len entre 0,50 m i 1,25 m, i la mida més corrent va pels voltants de 0,80 m.

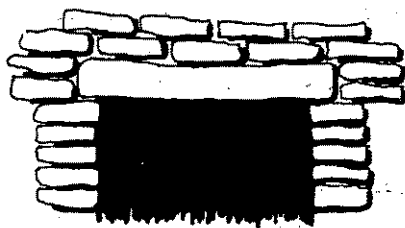
Les barraques, a despit de la seva planta, es cobreixent mitjançant una volta cònica o en forma de con. La col·locació de les pedres de la volta requereix encara més cura, puix les pedres d'una filada qualsevol sobresurten sempre una mica respecte de les de la filada inferior a fi i efecte d'anar tancant de mica en mica la volta, però sense fer sobresortir massa la pedra ja que, al contrari, perillaria l'estabilitat de la volta. Un cop tancada se la recobria, per tal d'evitar-ne l'aigua de la pluja, amb pedres més petites, anomenades «pedruscalla» o tapant amb argila els intersticis de les pedres grosses. A les barraques d'Altafulla hi ha exemples d'ambdues alternatives.

3. RUBIÓ I BELLVER, Joan, *Construccions de pedra en sec*. Barcelona. 1914.

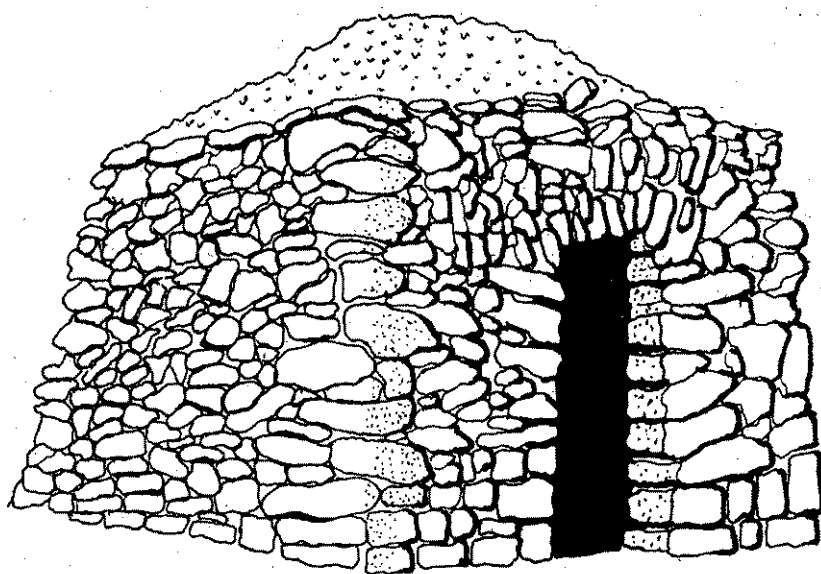
Formes de solucionar l'obertura d'entrada



Amb dovelles



Amb llinda



Aspecte d'una barraca

Damunt la part més alta de la volta sovint s'hi troba una gran pedra aplanada. La seva finalitat és expulsar l'aigua de la pluja cap a la vessant de la volta i impedir que es filtri per entre les pedres d'aquella zona.

Respecte de les obertures d'entrada, cal remarcar que les pedres de la part superior són posades de dues maneres diferents: en forma semblant a l'arc de mig punt i com si fossin dovelles, és la solució més emprada, o bé col·locant una pedra llarga en funció de llinda damunt la qual es superposen en filades les pedres restants⁴.

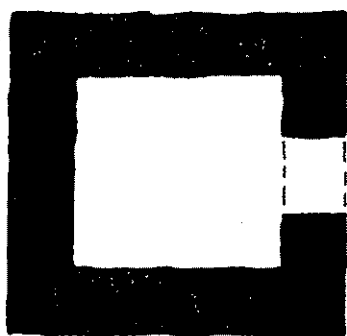
Normalment els qui bastien les barraques no eren treballadors habituals de la construcció ans pagesos convertits eventualment en constructors. Per altra banda l'instrumental de treball era molt rudimentari, ja que únicament s'utilitzava la maceta per corregir les irregularitats de les pedres previamment escollides.

Referent als diferents tipus de barraca d'Altafulla direm que la forma més repetida és la de planta quadrada amb unes dimensions exteriors d'aproximadament 4 m per 4 m i una alçada interior que oscilla entre 2,20 m i 2,80 m. És freqüent, dintre aquest tipus de planta, d'aprofitar el mur d'un marge ja existent com una de les parets de la barraca amb la qual cosa s'estalvien pedres. En aquest sentit hem trobat notables exemples d'economia en casos en els quals el mur del marge té un gran gruix —al voltant d'1,80 m— ja que s'ha aprofitat l'amplada per construir una barraca a l'interior del marge. En aquests casos la barraca és únicament identificable per l'obertura d'accés, visible a la paret del marge, i per una espècie de caputxa, corresponent a la volta, que en sobresurt del limit superior. Una altra característica, que sols es troba en un petit nombre de barraques, és la prolongació a l'exterior d'un dels murs perpendiculars a l'entrada, amb la qual cosa es crea un recer contra el vent.

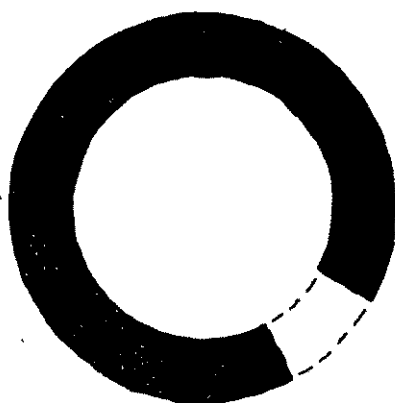
En segon lloc tenim la barraca que anomenem doble. És de planta rectangular i deu el seu nom al fet d'haver estat bastida ajuntant dues plantes quadrades per mitjà d'un mur comú. En aquest mur existeix una obertura de comunicació entre els dos espais interiors. Les mides aproximades són 4,5 m per 7 m, medits exteriorment, amb l'entrada al costat curt del rectangle. En alguna d'aquestes barraques i a l'espai situat més a l'interior hem vist menjadores construïdes amb fusta o amb pedra, la qual cosa ens fa pensar que era un espai bàsicament usat com a estable.

4. Per donar una idea de les dimensions de la pedra que fa de llinda, citarem el cas d'una barraca amb una obertura d'accés d'1,10 m d'amplada i una sola pedra que fa aquest servei.

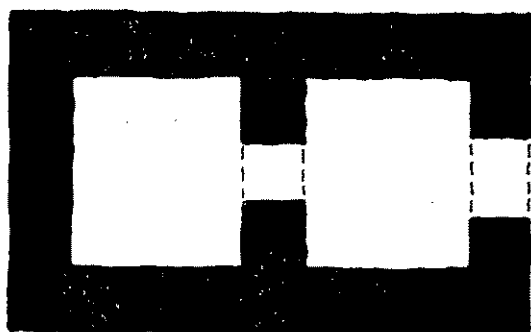
DIFERENTS TIPUS DE PLANTA



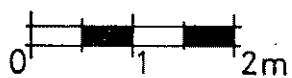
quadrada



rodona



doble



Gràfic num.3

Hi ha finalment les barraques rodones en les quals la planta circular és la principal característica. Aquest grup és el menys nombrós ja que d'aquest tipus només n'hem trobat tres, ara bé, a elles pertany la més gran del terme i, sens dubte, la més impressionant per la seva puresa constructiva, car mideix 3,60 m de diàmetre interior en planta que correspon a uns 6,80 m de diàmetre total i 4 ó 5 m d'alçada interior⁵.

És difícil establir amb una certa garantia de seguretat l'època de la construcció de les barraques altafullenques; ens inclinem a creure que n'hi ha de totes les edats, algunes fins i tot no deuen tenir gaire més de cinquanta anys d'antiguitat, segons testimonis rebuts. Una referència curiosa la vam trobar en una barraca de la partida de les Esplanes, al mur frontal de la qual hi figura una inscripció de la qual es pot llegir,

Dia 12 (...) Juny

1834

Feta per (...)

Coc del (...)

La barraca no és gaire interessant constructivament parlant, però la inscripció dóna idea de la seva antigor.

Finalment, i com anècdota, direm que les barraques eren construïdes amb més freqüència en terrenys conreats personalment pel pagès, i apenes si n'hi ha en els terrenys cultivats per jornalers. El motiu d'això sembla estar en la necessitat que té el pagès d'aixoplugar-se en cas d'un xàfec imprevist per tal de continuar, un còp passat, la feina, mentre que el jornalero no quedava tan perjudicat si la pluja el feia tornar a casa, perquè els diners de la jornada els guanyava igual, tant si treballava com si no ho feia per culpa de la pluja.

Joan BENACH I FIGUERAS

5. Aquesta barraca es troba a la partida de la Casera, molt a prop de l'antic camí de La Nou de Gaià, i ha restat pràcticament intacta ja que no s'hi aprecia cap reparació ni a l'interior ni a l'exterior.

BIBLIOGRAFIA

- BASSEGODA NONELL, Juan. *Las barracas de viña*. «San Jorge» (Barcelona), desembre, 1976. Pàgs. 65-72.
- FEDUCHI, Luis. *Itinerarios de Arquitectura Popular* a «Los antiguos reinos de las cuatro barras». Barcelona, Ed. Blume, 1976. Pàgs. 26 ss.
- RUBIÓ I BELLVER, Joan. *Construccions de pedra en sec*. «Anuario de la Asociación de Arquitectos» (Barcelona), (1914), 35-105.
- VIOLANT, R. *Las «barraques» de viña, de pared en seco del Pla de Bages*. «Estudios Geográficos» (Madrid), XV (1954), 189-200.